

2. OŚWIECENIE – NOTATKA

Oświecenie – epoka w dziejach kultury europejskiej, przypadająca na XVIII w., którą cechował krytycyzm obowiązujących poglądów i postaw, podnoszenie rangi ludzkiego rozumu, kult wiedzy. Idee oświeceniowe narodziły się w Anglii, w której doszło pod koniec XVII w. do rewolucji, a państwo przekształciło się w monarchię konstytucyjną.

1. Geneza Oświecenia

- rozwijała się nauka, która utwierdzała ludzi w przekonaniu o nieograniczonych możliwościach rozumu,
- kryzys wartości i idei, które propagował Kościół. Zaczęto podważać dogmaty głoszone przez Kościół,
- bogacące się mieszczaństwo zaczęło sprzeciwiać się istniejącemu porządkowi społeczno – politycznemu (systemowi feudalnemu i monarchii absolutnej), które legitymizował Kościół,
- zaczęto przywiązywać wagę do idei praw naturalnych, które przysługują każdemu człowiekowi np. prawa do wolności, posiadania własności czy szczęścia

2. Filozofia

Nurt filozofii	Przedstawiciel	Poglądy
racjonalizm	Kartezjusz – Rene Descartes <i>„Rozprawa o metodzie”</i> (<i>„myślę, więc jestem”</i>)	Głównym źródłem poznania jest rozum ludzki.
empiryzm	John Locke	Wiedza ludzka pochodzi wyłącznie z doświadczenia. Nie ma bowiem idei wrodzonych, a umysł jest niezapisaną tablicą (tabula rasa) i zostaje zapisany dopiero przez doświadczenie. Wiedza ludzka wynika z doświadczeń zewnętrznych (zmysły) poddawanych autorefleksji (doświadczenie wewnętrzne)
deizm	Denis Diderot,	Bóg stworzył świat i ustanowił prawa, a następnie przestał ingerować w losy ludzkości. Odrzucano wiarę w cuda i objawienie. Bóg jako siła sprawcza świata; religia – wymysł człowieka
ateizm	Paul d’Holbach	Przekonanie o tym, że Bóg nie istnieje
teoria poznania	Immanuel Kant	Połączył racjonalizm z empiryzmem. uznał, że człowiek poznaje świat zarówno za pomocą rozumu jak i zmysłów, które się wzajemnie uzupełniają. To co jest nieuchwytnie dla zmysłów (np. idee) jest uchwytnie dla rozumu.
krytycyzm		Każde twierdzenie zanim zostanie zaakceptowane powinno zostać gruntownie sprawdzone (poddane krytyce).

3. Myśliciele polityczni epoki oświecenia

Imię i nazwisko	Tytuł	Poglądy
Francois Marie Arouet – Volter	<i>Listy o Anglikach</i> <i>Traktat o tolerancji</i>	▪ krytykował społeczeństwo feudalne – atakował fanatyzm religijny, ciemnotę i uprzywilejowanie kleru i szlachty, ▪ protestował przeciwko wyzyskowi chłopów, ▪ żądał równości praw, ▪ nadużycia władzy uznał za niezgodne z prawami naturalnymi, piętnował okrucieństwo w procesach sądowych, ▪ za zadanie państwa uznawał rozwój edukacji.
Denise Diderot	<i>Wielka encyklopedia francuska</i> (współtwórca)	▪ wolność jest darem natury, która nie może zostać człowiekowi odebrana, ▪ nikt nie może sobie przyznać prawa do rządzenia innymi; był zwolennikiem idei umowy społecznej, ▪ odrzucał monarchię absolutną jako formę rządów
Karol Monteskiusz	<i>Listy perskie,</i> <i>O duchu praw,</i> <i>Uwagi nad przyczynami wielkości i upadku Rzeczypospolitej Rzymskiej</i>	▪ żądał trójpodziału władzy na władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą, ▪ wszystkie trzy władze powinny być niezależne od siebie i wzajemnie się równoważyć, ▪ państwo jest wynikiem umowy społecznej obywateli dla ochrony ich interesów, bezpieczeństwa i wolności obejmującej swobodę sumienia, słowa mówionego i drukowanego. Prawa powinny kierować się "duchem umiarkowania", ▪ ustawodawstwo powinno być dostosowane do warunków wynikających z położenia, tradycji, charakteru rządu (tzw. determinizm geograficzny), ale musi ono sprzyjać wolności i postępowi, ▪ celem państwa powinna być ochrona interesów obywateli oraz zagwarantowanie jednostce praw naturalnych i wolności.
John Locke	<i>Dwa traktaty o rządzie</i>	▪ głosił ideę umowy społecznej - rolą państwa jest obrona prywatnej własności, ▪ zwolennik stworzenia społeczeństwa obywatelskiego i wolności; przeciwnik władzy absolutnej.
Jean Jacques Rousseau	<i>Umowa społeczna</i>	▪ głosił ideę umowy społecznej, ▪ równość wszystkich wobec prawa, ▪ władzę suwerenną sprawuje ogół społeczeństwa, Wg Rousseau demokratyczna umowa społeczna polega na połączeniu woli jednostek w tzw. "wolę powszechną" suwerenną, absolutną, nieomylną. <u>Ideologia suwerenności ludu</u>, zawarta w jego koncepcji, uzasadniała walkę z monarchią feudalną - szczególnie w latach rewolucji francuskiej

4. Idee polityczne Oświecenia:

Idea	Wyjaśnienie
Idea społecznych praw naturalnych	Człowiek rodzi się wraz z prawami naturalnymi, których nie można mu odebrać. Są to prawa niezbywalne, do których zaliczamy wolność, równość wobec prawa, nienaruszalność majątku prywatnego
Idea umowy społecznej	Najwyższą władzę w państwie ma lud (naród), który zawiera umowę z władcą. Obie strony muszą przestrzegać zasad. Jeśli król je łamie lud ma prawo wypowiedzieć mu posłuszeństwo
Idea suwerenności ludu	Najwyższą władzę w państwie ma naród (lud)
Idea trójpodziału władzy	Władza dzieli się na ustawodawczą (stanowienie praw), wykonawczą (egzekutywa – wykonywanie prawa i wprowadzanie go w życie) i sądowniczą (jurysdykcja – rozstrzyganie sporów). Władze powinny być od siebie niezależne

5. Nauka

Imię i nazwisko	Dokonania
Isaak Newton	Zasady dynamiki i prawo powszechnego ciążenia oraz rachunek różniczkowy i całkowy.
Karol Linneusz	Klasyfikacja roślin i zwierząt według gatunków.
Antoine Lavoisier	Dokonał analizy chemicznej powietrza, rozłożył cząsteczkę wody na pierwiastki, określił rolę tlenu w procesie spalania, stworzył koncepcję pierwiastka chemicznego i prawo zachowania masy oraz objął proces oddychania organizmów żywych.
Michał Łomonosow	Prawo zachowania masy w reakcjach chemicznych (niezależnie od Lavoisiera). Zapoczątkował nową gałąź wiedzy – chemię fizyczną.
Ewangelista Torricelli	Odkrył ciężar powietrza i zjawisko próżni.
Denis Diderot Jean d'Alembert	Był encyklopedystą – jednym z twórców pierwszej encyklopedii, zawierającej cały dorobek myśli ludzkiej.
William Herschel	1781 – odkrył nową planetę – Uran.
Ole Romer	Obliczył prędkość rozchodzenia się światła.
James Cook	Sporządził mapy Pacyfiku. Jako pierwszy dotarł do Australii. Odkrył nowe gatunki roślin i zwierząt na Pacyfiku.
Adam Smith	Twórca ideologii liberalizmu ekonomicznego.
Wilhelm Henry	Wyjaśnił funkcje serca i zasady obiegu krwi.
Benjamin Franklin	Wprowadził pojęcie czasu letniego.
	Wprowadzono szczepienia przeciwko ospie.

6. Wynalazki

Imię i nazwisko	Wynalazek
Benjamin Franklin	Piorunochron.
James Watt	Maszyna parowa.
Alsesandro Volta	Kondensator i pierwsza bateria elektryczna.
Bracia Montgolfier (Joseph i Jaques)	Balon na ogrzane powietrze.
Anders Celsjusz Gabriel Daniel Fahrenheit	Termometr (dwie skale Celsjusza i Fahrenheita).

7. Rozwój edukacji i ośrodków naukowych

- a) John Locke – należy wziąć pod uwagę etap rozwoju dziecka, odejść od kar cielesnych i zastraszania, a położyć nacisk na wzbudzenie zainteresowania dziecka. Oprócz tego nawoływał do uprawiania ćwiczeń fizycznych (*W zdrowym ciele zdrowy duch*).
- b) **reforma systemu edukacji:**
- odsunięto Kościół od nauczania, tworząc sieć świeckich szkół elementarnych – Prusy, Wielka Brytania, Francja i Austria,
 - zaczęto stosować język ojczysty jako wykładowy, zastępując łacinę
 - położono nacisk na naukę przedmiotów przyrodniczych; w programach uwzględniono zdobycze nauk ścisłych i przyrodniczych,
 - w Prusach wprowadzono obowiązek szkolny dla chłopców,
 - w niektórych krajach szkolnictwo podporządkowano państwu, wykorzystując majątek rozwiązanego zakonu jezuitów – np. w Rzeczypospolitej Obojga Narodów,
 - tworzone szkoły specjalistyczne – kolegia nauczycielskie, szkoły rycerskie (przeznaczone dla szlachty), które miały kształcić oficerów i urzędników,
 - uczelnie wyższe – uniwersytety nastawiono na kształcenie urzędników; powstawały szkoły specjalistyczne: akademie wojskowe, wyższe uczelnie techniczne i akademie naukowe (rozwój badań z zakresu nauk ścisłych i przyrodniczych) finansowane przez państwo
- c) w XVIII w. pojawiły się salony kulturalne oraz loże masońskie (wolnomularstwo stawiało sobie za cel rozwój intelektualny oraz działania dla dobra ogółu).

8. Literatura oświeceniowa

- a) celem autorów było propagowanie racjonalizmu, piętnowanie systemu feudalnego, ludzkiej ciemnoty i zabobonów. Zadaniem utworów literackich było kształtowanie zgodnych z ideami oświecenia postaw i poglądów. Literatura propagowała określone wzorce do naśladowania, dzięki którym ukształtowałyby się „nowy człowiek”
- b) preferowano łatwe w odbiorze formy literackie: esej, powieść, powiastki filozoficzne, dramat, relacja o charakterze prasowym;
- c) w poezji upowszechniły się: poemat heroikomiczny, bajka, oda, satyra
- d) w drugiej połowie XVIII w. w literaturze upowszechnił się sentymentalizm - propagował uczuciowość człowieka i powrót do natury – formy to sielanka i powieść sentymentalna
- e) przykłady:
- Daniel Defoe – Robinson Crusoe (powieść),
 - Jonathan Swift – Podróż Guliwera (powieść),
 - Denis Diderot – Kubuś Fatalista i jego pan (powiastka filozoficzna),
 - Laurence Sterne – Podróż sentymentalna przez Francję i Włochy (powieść sentymentalna).

9. Rokoko i klasycyzm

- a) **rokoko** – styl w architekturze, wystroju wnętrz, uważany często za późny barok, który przypada na pierwszą połowę XVIII w. Rokoko cechowały: asymetria, płynność linii, pastelowe barwy, bogactwo zdobień, bardzo bogate złocenia, motywy egzotyczne np. chińskie;
- b) **klasycyzm** - styl w muzyce, sztuce, literaturze oraz architekturze odwołujący się do kultury antycznej, który pojawił się około połowy XVIII w. Cechy: portyki zwieńczone tympanonem, kopuły otoczone kolumnadą, duże prostokątne okna
- c) **muzyka** – tworzone proste formy. twórcy Joseph Haydn, Wolfgang Amadeusz Mozart
- d) **teatr narodowy** powstał w wielu państwach.